

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

LAUSUNTO SUULLISEN TODISTELUN VASTAANOTTAMISTA TALLENTEELTA KOSKEVASTA TYÖRYHMÄN MIETINNÖSTÄ

1. Oikeusministeriö on 14.12.2020 pyytänyt lausuntoa suullisen todistelun vastaanottamista tallenteelta koskevasta työryhmän mietinnöstä.

YLEISIÄ NÄKÖKOHTIA

Oikeudenkäyntimenettelyn suullisuus ja välittömyys sekä oikeusasteiden välinen työnjako

2. Mietinnössä ehdotettu menettely käräjäoikeudessa tallennetun henkilötodistelun vastaanottamisesta hovioikeudessa sekä korkeimmassa oikeudessa kuva- ja äänitallenteelta merkitsee oikeudenkäynnin suullisuus- ja välittömyysperiaatteiden kannalta merkittävää muutosta oikeudenkäyntiin muutoksenhakuasteissa.

3. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 20/2014 vp katsonut, että todistelun videoinnilla voidaan oikeusturvaa vaarantamatta keskittää todistajien kuuleminen alioikeusvaiheeseen. Tallennettujen kertomusten käytön vaikutuksia asianosaisten oikeusturvaan ja oikeudenkäyntimenettelyn laatuun onkin tarkasteltava kokonaisuutena.

4. Välittömyysperiaatteen kannalta tulee tehdä ero ehdotetun menettelyn ja ongelmallisena pidetyn suullis-pöytäkirjallisen menettelyn välillä. Kuva- ja äänitallenteella kertomus on siirrettävissä sinällään autenttisenä muutoksenhakuasteen tarkasteltavaksi ilman kertomusta kirjaavan tahon vaikutusta. Kertomuksen arviointi ei tosin toteudu tallenteen kautta yhtä kokonaisvaltaisena ja välittömänä kuin suullisessa kuulemistilaisuudessa. Tätä puutetta merkittävämpinä on silti pidettävä kuva- ja äänitallenteen käytön kertomuksen laatua ja sen näyttöarvon arviointia tukevia seikkoja.

5. Parhaan todistuskeinon tavoitteeseen sisältyy pyrkimys todistelun vastaanottamisessa käytetyn menettelyketjun pitämisestä mahdollisimman lyhyenä. Hovioikeudessa henkilöä uudelleen kuultaessa tuomioistuimella ja asianosaisilla on mahdollisuus havainnoida kertomusta välittömästi. Itse kertomus muodostaa tällöin kuitenkin uuden ja sen kohteena olevista tapahtumista ajallisesti selvästi entistä kauempana olevan todisteluketjun osan. Ajan kulumisen lisäksi kertomukseen saattavat haitallisesti vaikuttaa kertomuksen antamisen jälkeiset virhelähteet, jotka johtuvat kuultavan tiedoista oikeudenkäynnissä tapahtuneesta ja käräjäoikeuden asiassa antamasta ratkaisusta tai muista hänen tietoonsa myöhemmin tulleista seikoista.

6. Kuva- ja äänitallenteen hyödyntäminen hovioikeudessa edistää osaltaan myös eri oikeusasteiden välistä työnjakoa. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevissa uudistuksissa on jo pidemmän aikaa aiheellisesti ollut tavoitteena menettelyn painotuksen keskittäminen käräjäoikeusvaiheeseen. Tehdyillä ehdotuksilla voidaan arvioida olevan konkreettisia myönteisiä vaikutuksia tässä suhteessa, kun todistelun vastaanottamisesta huolehtiminen jäisi valtaosin käräjäoikeuden tehtäväksi. Lisäksi ehdotukset parantaisivat erityisesti rikoksen uhrien asemaa, kun heidän ei yleensä tarvitsisi saapua enää muutoksenhakutuomioistuimeen antamaan kertomustaan.

7. Edellä sanotusta huolimatta muutoksenhakuvaiheessa tulee luonnollisesti olla mahdollista oikaista käräjäoikeudessa annetun kertomuksen virheitä tai täydentää ja rikastaa puutteelliseksi jäänyttä kertomusta. Rikosasioissa on sallittua esittää hovioikeudessa preklusion estämättä kokonaan uuttakin todistelua, mikä voi osaltaan lisätä tarvetta myös käräjäoikeudessa jo vastaanotetun todistelun täydentämiseen. Uudelleenkuulemiselle ja lisäkysymysten esittämiselle asetettaviin edellytyksiin palataan jäljempänä säännöskohtaisissa arvioissa.

Oikeudenkäynnin julkisuus

8. Ehdotuksen mukainen menettely rajoittaa oikeudenkäynnin julkisuutta lähinnä niissä tapauksissa, joissa käräjäoikeudessa tallennettuun henkilötodisteluun vain viitattaisiin tietyiltä osin muutoksenhakutuomioistuimessa. Tällöin tallenteita ei esitettäisi pääkäsitelyssä asianosaisten ja mahdollisen yleisön läsnä ollessa. Mietinnössä arvioidaan viittausmenettelyä sovellettavan vuosittain lukumääräisesti vain varsin harvoissa, poikkeuksellisen paljon henkilötodistelua sisältävissä jutuissa. Esityksessä ei kuitenkaan tarkemmin säännellä tai perusteluissa kuvata viittaamisen soveltamisessa noudatettavaa tuomioistuimen harkintaa. Sen vuoksi on vaikea arvioida,

rajoittuisiko käytäntö vain tällaisiin laajoihin asioihin, ja kuinka suureen osaan jutun todistelusta sitä sovellettaisiin.

9. Kuva- ja äänitallenteen julkisuuden osalta joudutaan punnitsemaan vastakkain eri suuntiin vaikuttavia oikeuksia ja intressejä. Mietinnössä on katsottu oikeudenkäynnissä kuultavien yksityisyyden suojaaminen niin tärkeäksi, ettei kuvaa sisältävää tallennetta luovutettaisi lainkaan tuomioistuimen ulkopuolelle. Tallenteeseen saisi tutustua vain tuomioistuimessa, ja tämä rajoitus koskisi myös asianosaisia. Tällaista videoiden ja kuvien levittämisen etukäteen estämistä voidaan lähtökohtaisesti pitää tehokkaampana keinona kuin Ruotsin lainsäädännössä käytettyä vaihtoehtoa, jossa kuvien levittäminen on kriminalisoitu (RB 5 kap. 9 b § ja 9 kap. 5 a §). Esetetty rajoitus voi toisaalta jossain määrin vaikeuttaa asianosaisten perehtymistä tallennetun todistelun merkityksellisiin yksityiskohtiin. Se voi siten myös heikentää asianosaisten edellytyksiä yksilöidä todistelun keskeiset osat muutoksenhakuastetta varten.

Taloudelliset vaikutukset

10. Työryhmä on arvioinut kuva- ja äänitallennuksen käyttöönoton käräjäoikeuksissa aiheuttavan suunnittelu- ja rakentamiskustannusten ohella huomattavat vuotuiset käyttökustannukset. Nämä kustannukset ylittäisivät selvästi oikeushallinnon sisällä valtiolle koituvat kustannussäästöt. Huomioon on kuitenkin otettava myös todistajille ja asianosaisille aiheutuva ajan ja vaivan säästö.

11. Oikeudenhoidon kehittämisessä keskeistä on oikeudenkäyntimenettelyn oikeudellinen laatu. Kuva- ja äänitallenteiden käyttö muutoksenhakuasteissa todennäköisesti parantaisi todistusaineiston laatua ja lyhentäisi oikeudenkäyntien kestoa. Perustuslakivaliokunnan vuonna 2014 lausumin tavoin korkein oikeus katsoo, että menettelyuudistus olisi aiheuttamistaan lisäkustannuksista huolimatta syytä toteuttaa.

12. Uudistuksen toimivuus kokonaisuutenaan kuitenkin edellyttää sitä, että käräjäoikeuksissa on riittävät voimavarat kuva- ja äänitallenteiden asianmukaista laatimista varten. Muutoin tallenteiden käytettävyyttä muutoksenhakuasteissa voi kärsiä tai uusista velvoitteista voi aiheutua viiveitä asioiden käsittelylle käräjäoikeuksissa.

SÄÄNTELYKOHTAINEN ARVIO

Valmistelun jäsentäminen ja prosessinjohtamisen tehostaminen käräjäoikeudessa

13. Mietintöön sisältyvät ehdotukset sekä riita-asioita että rikosasioita koskevista säännösmuutoksista, joilla pyritään tehostamaan käräjäoikeuksissa toimitettavaa valmistelua ja prosessinjohtamista pääkäsitelyssä. Tämä tavoite on hyvin keskeisessä asemassa luotaessa edellytyksiä sille, että muutoksenhakuasteessa on mahdollista ottaa vastaan todistelu kuva- ja äänitallenteelta vain tarpeellisilta osin. Tämän vuoksi kysymyksessä oleviin lainkohtiin on perusteltua ehdotetuin tavoin lisätä tuomioistuinta koskeva velvollisuus huolehtia jäsennellystä pääkäsitelystä ja sen edellytysten valmistelusta.

14. Nykyisen sääntelyn nojalla kantajan, syyttäjän ja asianomistajan tulee ilmoittaa haastehakemuksessa todisteensa ja se, mitä niillä on tarkoitus näyttää toteen. Vastaajaa sama velvollisuus koskee haasteeseen vastatessaan. Riita-asioissa todistelu yleensä täsmentyy valmistelussa. Vaikka rikosasioissa ei ole preklusiota ennen korkeinta oikeutta ja asiaa on selvitetty esitutkinnassa, valmistelun nykyistä laaja-alaisempaan käyttöön myös rikosasioissa on ilmeinen tarve kuva- ja äänitallenteiden hyödyntämiseen perustuvassa menettelyssä. Kirjallisen yhteenvedon laatimisen tulisi olla pääsääntö toimitettaessa valmistelu rikosasiassa.

15. On syytä arvioida, etteivät asianosaisten velvollisuus todisteiden teemoittamiseen sekä tuomioistuimen johdolla tapahtuva riidattomien ja riidanalaisien seikkojen erottelu toteudu nykyään riittävästi. Kun sanotut toimet ovat ehdotetussa menettelyssä entistäkin tärkeämpiä, tulisi näiden tavoitteiden saavuttamiseen kiinnittää uudistuksen jatkovalmistelussa vielä erityistä huomiota.

Tallenteiden hyödyntäminen käräjäoikeudessa

16. Mietinnön ehdotuksen (uusi oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 12 a §) mukaan asiassa, jonka ylempi tuomioistuin on palauttanut käräjäoikeuteen, aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin vastaan kuva- ja äänitallenteelta. Pääkäsitelyssä voitaisiin ainoastaan erityisestä syystä kuulustella aikaisemmin kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti. Säännöksen perustelujen mukaan tällainen erityinen syy voisi liittyä esimerkiksi todistelumenettelyssä tapahtuneeseen virheeseen.

17. Korkein oikeus kiinnittää huomiota siihen, että asian palauttamisen syy voi muissakin tilanteissa olla tyyppillisesti sellainen, että aiemmin vastaanotetun todistelun hyödyntäminen ei selvästikään voi tulla kysymykseen. Näin on esimerkiksi silloin, jos asia on palautettu aiemman tuomioistuinkäsittelyn tuomionvoipaisuuteen tai sen ratkaisukokoonpanon esteellisyyteen liittyvien kysymysten vuoksi. Kun näissä tilanteissa menettelyn uusintaminen on lähtökohtana, ei ole mielekästä erikseen edellyttää erityistä syytä todistelun vastaanottamiselle uudelleen. Näin ollen jatkovalmistelussa olisi aiheellista harkita, tulisiko palautustilanteissa suullisen todistelun uudelleen vastaanottamisen edellytyksenä olla erityisen syyn sijasta se, että suullisen todistelun vastaanottamista kuva- ja äänitallenteelta ei voida pitää palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaana.

Tallenteiden hyödyntäminen hovioikeudessa

18. Korkein oikeus katsoo, että mietinnössä todetuista perusteista ehdotuksen voidaan arvioida parantavan henkilötodistelun laatua sekä hovioikeuksien mahdollisuuksia kohdentaa käsittelynsä nykyistä paremmin aidosti riittäisiin näyttö- ja oikeuskysymyksiin ja siten edellytyksiä ratkaista asia aineellisesti oikein. Lisäksi ehdotettu kuva- ja äänitallenteiden käyttö vähentäisi asianosaisille ja kuultaville aiheutuvaa vaivaa.

19. Uudistuksella tavoiteltujen hyötyjen saavuttaminen edellyttää kuitenkin sitä, että kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen voidaan tosiasiallisesti rajoittaa asian ratkaisemisen kannalta olennaisiin kysymyksiin. Tämä puolestaan edellyttää asioiden valmistelun tehostamista sekä kärjä- että hovioikeuksissa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä henkilötodistelun jäsentyneen vastaanottamisen valmisteluun ja sen tekniseen tallentamiseen (indeksointiin) siten, että todistelun vastaanottaminen vain tarpeellisilta osin on myös teknisesti tosiasiallisesti mahdollista.

20. Valmistelun jäsentämisestä ja prosessinjohtamisen tehostamisesta kärjäoikeudessa on lausuttu edellä. Todistelun mahdollisimman jäsentynyt vastaanottaminen kärjäoikeudessa ja sen tekninen tallentaminen helposti hyödynnettävässä muodossa ovatkin erittäin tärkeitä uudistuksen onnistumisen kannalta. On kyseenalaista, päästäänkö pelkästään valmistelun jäsentämistä koskevilla säännösmuutoksilla riittäviin tuloksiin tässä suhteessa. Ruotsin kokemukset antavat aiheutta huoleen tässä suhteessa, vaikka Ruotsissa on merkittävä määrä notaareja resursoitu tallenteiden laatimiseen. Kuten vuoden 2019 arviomuistiossa (Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2019:6, s. 19) on todettu, niin Ruotsin uudistus on merkittävästi vähentänyt peruutettujen pääkäsittelyiden lukumäärää hovioikeuksissa ja myös hovioikeudessa kuultavien asianomistajien ja todistajien määrä on laskenut selvästi. Uudistuksen on kuitenkin havaittu pidentäneen hovioikeuksien pääkäsittelyjä. Syyksi on epäilty sitä, että tallenteet katsotaan hovioikeuksissa kokonaisuudessaan sen sijaan, että keskityttäisiin asian ratkaisemisen kannalta keskeisiin kohtiin. Korkein oikeus katsoo, että uudistuksen onnistumisen kannalta on erittäin tärkeää, että tuomioistuimille varataan riittävästi resursseja näiden tehtävien hoitamiseen. Todistelun indeksointi on Ruotsissakin osoittautunut käytännössä hankalaksi huolimatta siihen kohdistetuista resursseista. Myös tekninen ja prosessinjohtokoulutus saattavat olla tarpeen. Tallentamisen ja indeksoinnin vaativuus saattaa lisääntyä otettaessa vastaan osittain salassa pidettävää todisteluaineistoa, jolloin myös julkisuusnäkökohtiin tulisi mahdollisuuksien mukaan kiinnittää huomiota jo indeksoinnin yhteydessä.

21. Ehdotus asettaa uusia vaatimuksia myös asianosaisille. Muutettavaksi ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 15 §:n 2 momentin mukaan valittajan (ja oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 4 momentin viittaussäännöksen nojalla myös vastaajan), joka haluaa, että hovioikeus toimittaa pääkäsittelyn, tulee ilmoittaa keiden kärjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset olisi tarpeellista ottaa vastaan (pääsääntöisesti kuva- ja äänitallenteelta), ja lisäksi miltä osin ne olisi tarpeellista ottaa vastaan. Todisteiden teemoittaminen tulee siten olemaan entistä tärkeämpää myös hovioikeudessa. Asianosaisen on myös perusteltava pyyntönsä, jos hän haluaa kuulustella henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten.

22. Myös hovioikeuden valmistelu- ja prosessinjohtovastuu korostuu ehdotetussa järjestelmässä. Muutettavaksi ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan hovioikeuden tulee valmistelussa päättää muun muassa siitä, keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta, ja miltä osin ne otetaan vastaan. Lisäksi hovioikeuden tulee päättää, kuulustellaanko käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten. Edelleen valmistelussa tulee päätettäväksi, esitetäänkö ja missä laajuudessa käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu hovioikeuden pääkäsittelyssä viittaamalla käräjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen, ja otetaanko hovioikeudessa vastaan uutta suullista todistelua. Hovioikeudella on jo nykyisen sääntelyn nojalla velvollisuus tarvittaessa kehottaa asianosaisia täydentämään valituksia tai vastauksia. Ehdotetun sääntelyn voidaan arvioida olevan omiaan lisäämään tarvetta myös tämänkaltaisiin hovioikeuden prosessinjohtotoimiin.

23. Ehdotetussa oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:n 3 momentissa säädettäisiin käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavan suullisen todistelun esittämisestä hovioikeuden pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain viittaamalla siihen. Tämän menettelyn edellytyksenä olisi, että se on suullisen todistelun määrä huomioon ottaen tarkoituksenmukaista ja muutoin soveliasta. Mietinnössä on todettu, että suullisen todistelun esittäminen muutoksenhakuuomioistuimessa viittaamalla käräjäoikeudessa tehtyyn kuva- ja äänitallenteeseen olisi poikkeuksellinen menettelytapa. Se tulisi sovellettavaksi vain asioissa, joissa esitettäisiin paljon suullista todistelua ja joissa siksi tulisi toimitettavaksi huomattavan pitkä pääkäsittely. Suullisen todistelun esittäminen viittaamalla ei olisi tarkoituksenmukaista ainakaan asioissa, joissa pykälän 1 momentin mukaista menettelyä noudattaen otettaisiin suullista todistelua vastaan vain yhtenä tai kahtena pääkäsittelypäivänä.

24. Korkein oikeus toteaa, että viittausmenettelyn kynnys on ehdotuksessa asetettu korkealle. Mietinnössä on lisäksi korostettu menettelytavan poikkeuksellisuutta ja todettu sen soveltuvan vain kaikkein laajimpiin juttuihin. Korkein oikeus katsoo, että tämän menettelytavan käyttöala voisi olla laajempi ja soveltamisedellytyksiltään joustavampi, koska juuri tämä menettelytapa voisi jouduttaa asioiden käsittelyä muutoksenhakuasteessa ja vähentää asianosaisille muutoksenhausta aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja. Suullisen todistelun vastaanottaminen viittausmenettelyllä voi olla ongelmallista ottaen huomioon, että hovioikeuden pääkäsittelyn toimittamista koskevaa sääntelyä ei ole ollut tarkoitus muuttaa. Korkein oikeus pitää perusteltuna, että asian jatkovalmistelussa vielä arvioidaan mahdollisuuksia tältä osin joustavoittaa sääntelyä ja laajentaa sen soveltamisalaa esimerkiksi niin, että viittausmenettelyä voitaisiin käyttää niissä asioissa, joissa todistelua otetaan vastaan useampana kuin yhtenä päivänä.

25. Uudelleenkuulustelu ja lisäkuulustelu eroavat toisistaan sekä edellytystensä että sisältönsä puolesta. Jotta hovioikeuden pääkäsittely voitaisiin toteuttaa ehdotetulla tavalla, asianosaisten tulisi jo valituskirjelmissä ja vastauksissa ja myös hovioikeuden valmistelussaan kyetä erottelemaan uudelleenkuulustelu ja lisäkuulustelu toisistaan. Pääkäsittelyssäkin hovioikeuden prosessinjohtovastuu korostuu, kun hovioikeuden tulisi tarkkailla esimerkiksi sitä, että lisäkysymysten esittämistä varten henkilökohtaisesti paikalle kutsutulle henkilölle esitettävät lisäkysymykset todellakin ovat uusia. Hovioikeuden tulisi myös huolehtia siitä, että lisäkysymysten

esittämistä varten paikalle kutsuttua henkilöä ei kuulustella uudelleen. Nämä prosessinjohtotoimet saattavat olla käytännössä haastavia, mikä korostaa koulutuksen järjestämisen tarpeellisuutta.

26. Sääntelyn perusteluissa tulisi uudelleenkuulustelun ja lisäkuulustelun edellytysten osalta kiinnittää huomiota käsiteltävien asioiden laadusta johtuviin erilaisiin tarpeisiin henkilön uudelleen kuulemiselle tai lisäkysymysten esittämiselle. Perusteluissa näytettäisiin pidetyn silmällä etupäässä sellaisia asioita, joissa todistelu yleensä kohdistuu pelkästään prosessia edeltävän ajankohdan olosuhteisiin. Osa riita-asioista ja varsinkin hakemusasioista, tyypillisesti ns. lapsiasiat, on kuitenkin sellaisia, joissa merkitystä asian ratkaisemiselle voi olla myös sillä, miten todistelun kohteena olleet olosuhteet ovat asian vireille tulon jälkeen kehittyneet. Tämä tulisi ottaa huomioon kuvattaessa sääntelyn perusteluissa niitä tilanteita, joissa edellytykset uudelleen kuulemiselle tai lisäkysymyksille voisivat täytyä. Näin vältettäisiin soveltamiskäytännön muodostuminen tarpeettoman joustamattomaksi.

27. Oikeudenkäymiskaaren 25 a luvun 14 §:n 1 momentissa säädetään aineistosta, jonka perusteella hovioikeus päättää jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevan kysymyksen. Voimassa olevan momentin mukaan hovioikeus voi tehdä tämän päätöksen käräjäoikeuden ratkaisun, valituksen ja mahdollisen vastauksen perusteella, mutta voi tarvittaessa käyttää myös muuta oikeudenkäyntiaineistoa. Lain esitöiden mukaan muulla oikeudenkäyntiaineistolla tarkoitetaan lähinnä todistajien ja asianosaisten kertomuksista tehtyjä ääni- ja/tai kuvatallenteita (HE 105/2009 vp s. 35 ja 64). Uudistuksen myötä käräjäoikeudessa tehty kuva- ja äänitallenne sisältäisi asiassa esitetyn suullisen todistelun, jonka hovioikeus ottaisi mahdollisessa pääkäsittelyssä vastaan tältä tallenteelta. Menettely, jossa hovioikeus jo jatkokäsittelylupamenettelyssä hyödyntäisi kuva- ja äänitallenteita ja perehtyisi suulliseen todisteluun kirjallisessa menettelyssä on ongelmallista. Se olisi omiaan hämärtämään kirjallisen ja suullisen hovioikeusmenettelyn välistä eroa.

28. Edellä mainittujen seikkojen vuoksi on ehdotettu, että hovioikeus voisi vain erityisestä syystä ottaa huomioon käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen päättäessään jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevan kysymyksen. Erityinen syy käyttää muuta oikeudenkäyntiaineistoa jatkokäsittelylupaharkinnassa voisi olla esimerkiksi tarve selvittää, mitä joku tietty todistaja on kertonut käräjäoikeudessa jostakin yksittäisestä seikasta. Jos tästä vallitsisi käräjäoikeuden ratkaisun, valituksen ja mahdollisen vastauksen valossa epäselvyys, se voitaisiin tarkistaa käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Jos asiassa ilmenisi tarvetta perehtyä kuva- ja äänitallenteeseen jonkin yksityiskohdan tarkistamista laajemmin, asiassa olisi yleensä aihetta myöntää jatkokäsittelylupa muutos- tai tarkistusperusteella. Tältä osin korkein oikeus kiinnittää huomiota siihen, että jatkokäsittelyluvan myöntämiselle säädetyn tarkistusperusteen edellytysten täyttyminen saattaa olla hyvin lähellä aina silloin, kun joltain osin syntyy tarve perehtyä käräjäoikeudessa vastaanotettuun henkilötodisteluun.

KORKEINTA OIKEUTTA KOSKEVAT EHDOTUKSET

Käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun vastaanottaminen korkeimmassa oikeudessa

29. Ehdotuksen mukaan myös korkeimmassa oikeudessa henkilötodistelu otettaisiin tarvittaessa vastaan käräjäoikeudessa tehdyiltä kuva- ja äänitallenteelta. Sen vuoksi suullisen käsittelyn toimittamista koskevaan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 20 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi toinen virke, joka koskee käräjäoikeudessa vastaanotetun ja tallennetun henkilötodistelun vastaanottamista korkeimmassa oikeudessa. Sen mukaan ”Käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun osalta on soveltuvin osin voimassa, mitä 26 luvun 15 a §:ssä säädetään”. Viimeksi mainittu säännös koskee käräjäoikeudessa vastaanotetun henkilötodistelun vastaanottamista hovioikeudessa. Ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 20 §:n perustelujen mukaan suullista todistelua voitaisiin ottaa säännöksessä tarkoitettulla tavalla vastaan vain suullisessa käsittelyssä, ja säännös koskisi myös ennakkopäätösvalitusta ja ylimääräistä muutoksenhakua.

30. Sääntely merkitsisi sitä, että silloin, kun käräjäoikeuden vastaanottama henkilötodistelu on merkityksellistä korkeimmassa oikeudessa, se olisi korkeimmassa oikeudessakin aina otettava vastaan käräjäoikeuden tallenteelta, jolleivät edellytykset uudelleen kuulemiselle (erityinen syy) tai lisäkysymysten esittämiselle (tarpeen asian selvittämiseksi) täytyisi. Jos hovioikeus on joltakin osin ottanut henkilötodistelun uudelleen vastaan tai esittänyt lisäkysymyksiä, ja henkilötodistelun vastaanottaminen osoittautuisi tuolta osin aiheelliseksi myös korkeimmassa oikeudessa, henkilötodistelu olisi tältä osin otettava vastaan suullisessa käsittelyssä.

31. Koska ehdotettu hovioikeusmenettelyä koskeva oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a § tulisi sellaisenaan sovellettavaksi myös korkeimmassa oikeudessa, käräjäoikeudessa vastaanotettu henkilötodistelu voitaisiin korkeimmassa oikeudessakin ottaa vastaan viittaamalla pykälän 3 momentin mukaisesti, jos sitä koskevat edellytykset täyttyvät eli se on tarkoituksenmukaista ja muutoin soveliaista. Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a §:ää koskevien perustelujen mukaan henkilötodistelun vastaanottaminen viittaamalla olisi tarkoituksenmukaista ja soveliaista vain poikkeuksellisesti eli lähinnä silloin, kun pääkäsittely on kestänyt yli 2 päivää. Koska näin pitkään kestäviä suullisia käsittelyjä on korkeimmassa oikeudessa järjestetty harvoin, mahdollisuudella henkilötodistelun vastaanottamiseen viittaamalla ei todennäköisesti ole korkeimman oikeuden kannalta tosiasiaa käytännön merkitystä.

32. Korkeimman oikeuden prejudikaattitehtävän kannalta on osoittautunut tärkeäksi, että suullisen käsittelyn toimittamista korkeimmassa oikeudessa koskevat normit on muotoiltu riittävän väljästi siten, että asian käsittely ja myös näytön vastaanottaminen on voitu tarkoituksenmukaisella tavalla kohdentaa niihin kysymyksiin ja siinä laajuudessa kuin korkeimman oikeuden käsiteltäväksi otettujen kysymysten ratkaisemisen on katsottu kulloinkin vaativan. Ehdotettu sääntely ei toisikaan korkeimman oikeuden osalta muutoksia siihen, milloin suullinen käsittely olisi järjestettävä ja mitä todistelua siinä otettaisiin vastaan. Muutokset koskisivat vain sitä menettelyä, jossa käräjäoikeudessa vastaanotettu henkilötodistelu otettaisiin vastaan korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä.

33. Korkeimman oikeuden osalta tehdyt ehdotukset ovat yhdenmukaisia hovioikeusmenettelyä koskevien ehdotusten kanssa. Mikäli niitä pidetään aiheellisina, johdonmukaisuussyyt sekä ehdotetulle sääntelylle asetettujen tavoitteiden saavuttaminen edellyttävät vastaavan sääntelyn omaksumista myös korkeimmassa oikeudessa siltä osin kuin kysymys on käräjäoikeudessa tallennetun henkilötodistelun vastaanottamisesta.

Hovioikeuden välittömästi vastaanottaman henkilötodistelun vastaanottaminen korkeimmassa oikeudessa

34. Ehdotuksessa on päädytty siihen, että hovioikeuden uudelleen vastaanottamasta henkilötodistelusta tai lisäkysymyksistä (taikka vasta hovioikeudessa vastaanotetusta henkilötodistelusta) ei laadittaisi kuva- ja äänitallennetta vaan kuten nykyisinkin ainoastaan äänitallenne. Ehdotusta perustellaan sillä, että ehdotuksen mukaan toisen asteen asioissa hovioikeus ottaisi vastaan henkilötodistelua muutoin kuin tallenteelta vain poikkeuksellisesti, ja ensimmäisen asteen juttujen osuus ja niissä vastaanotetun henkilötodistelun määrä on hyvin pieni. Kun hovioikeus on lisäksi useimmiten viimeinen oikeusaste, ja silloinkin kun näin ei ole, suullisia käsittelyjä on korkeimmassa oikeudessa vuosittain alle 20, on arvioitu, että hovioikeuksissa tallennettaisiin henkilötodistelua vain vähän ja tallenteita hyödynnettäisiin korkeimmassa oikeudessa hyvin harvoin. Tältä pohjalta on arvioitu, että tallentamisesta hovioikeudessa aiheutuvat merkittävät kustannukset eivät olisi oikeassa suhteessa tallenteista saataviin hyötyihin nähden. Arvio vaikuttaa perustellulta.

35. Sääntely merkitsee sitä, että jos hovioikeuden välittömästi vastaanottama henkilötodistelu osoittautuisi korkeimmassa oikeudessa merkitykselliseksi, kuuleminen olisi tarpeellisin osin suoritettava uudelleen korkeimmassa oikeudessa. Tämä vastaisi nykytilannetta, eikä siihen ole huomautettavaa.

Markkinaoikeuden vastaanottaman henkilötodistelun tallentaminen

36. Mietinnössä on lähdetty siitä, että markkinaoikeudessa käsiteltävissä markkinaoikeudellisissa asioissa ei myöskään laadittaisi kuva- ja äänitallennetta vaan kuten nykyisinkin ainoastaan äänitallenne. Ehdotusta perustellaan sillä, että markkinaoikeudellisia asioita koskevien valituslupien harvalukuisuuden vuoksi henkilötodistelua otettaisiin vastaan vain harvoin. Tähän nähden tallentamisesta aiheutuvat kustannukset (laitteiston hankkiminen markkinaoikeuteen ym.) olisivat siitä saatavaan hyötyyn nähden suhteettomat. Tämän vuoksi markkinaoikeudellisten asioiden käsittelyn osalta viitattaisiin hovioikeussääntelyyn äänitallenteen tekemisestä. Sääntely merkitsisi sitä, että markkinaoikeudellisissa asioissa henkilötodistelu olisi tarvittaessa otettava korkeimmassa oikeudessa uudelleen välittömästi vastaan.

37. Huomiotta kuitenkin näyttäisi jääneen se, että markkinaoikeudessa käsitellään riita-asioina myös teollis- ja tekijänoikeudellisia asioita, joita koskevaan sääntelyyn (laki oikeudenkäynnistä

markkinaoikeudessa 4 luku) ei ehdoteta muutoksia. Näin voimaan jäisi myös lain 4 luvun 17 §:n säännös, jonka mukaan teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden käsittelyyn sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren säännöksiä, jos muuta ei ole säädetty. Kun henkilötodistelun tallentamisen osalta ei muuta ole säädetty, tästä seuraisi, että sovellettavaksi tulisi myös ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §. Pykälän mukaan teollis- ja tekijänoikeudellisissa asioissa olisi tehtävä kuva- ja äänitallenne. Tämä vaikuttaa jääneen työryhmältä huomaamatta.

38. Henkilötodistelun tallentamisesta ja tallenteen hyödyntämisestä muutoksenhaussa on perusteltua säätää samalla tavoin sekä markkinaoikeudellisissa asioissa että teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita-asioissa. Asian jatkovalmistelussa on kuitenkin aiheellista arvioida, merkitseekö se, että markkinaoikeudessa käsitellään markkinaoikeudellisten asioiden lisäksi myös teollis- ja tekijänoikeudellisia riita-asioita, että kuva- ja äänitallenteen tekemistä myös markkinaoikeudessa olisi pidettävä perusteltuna korkeimmassa oikeudessa tapahtuvaa muutoksenhakua silmällä pitäen. Arvioinnissa on syytä ottaa huomioon seuraavat näkökohdat.

39. Myös immateriaalioikeudellisissa riita-asioissa markkinaoikeuden antamaan ratkaisuun haetaan muutosta korkeimmasta oikeudesta, jos se myöntää valitusluvan. Näitä asioita tulee korkeimman oikeuden käsittelyyn selvästi enemmän kuin markkinaoikeudellisia asioita. Niissä myönnetään myös useammin valituslupa kuin markkinaoikeudellisissa asioissa. Lisäksi markkinaoikeudessa voidaan immateriaalioikeudellisten riita-asioiden yhteydessä käsitellä myös muita riita-asioita. Selvä valtaosa markkinaoikeuden ratkaisemista riita-asioista ei kuitenkaan tule korkeimmassa oikeudessa käsiteltäväksi siksi, ettei valituslupaa joko haeta tai sitä myönnetä. Niissäkin riita-asioissa, joissa valituslupa myönnetään, korkeimmassa oikeudessa ei enää yleensä oteta vastaan henkilötodistelua, vaan kysymys on asian oikeudellisesta arvioinnista.

40. Silloin, kun markkinaoikeuden vastaanottamaa henkilötodistelua otetaan vastaan myös korkeimmassa oikeudessa, asian käsittelyä olisi omiaan edesauttamaan, jos näyttö voitaisiin ottaa vastaan markkinaoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta. Tämä olisi myös johdonmukaista niiden ehdotuksen tavoitteiden kanssa, jotka liittyvät todistelun laatuun, eri instanssien väliseen työnjakoon sekä todistelusta asianosaisille ja kuultaville aiheutuvaan vaivaan ja kustannuksiin. Tältä osin huomioon on otettava vielä se, että immateriaalioikeudellisissa asioissa mm. henkilötodisteluun liittyvät asianosaisten oikeudenkäyntikulut ovat usein varsin huomattavat. Muissa riita-asioissa edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamisen on katsottu edellyttävän, että ensiasteessa vastaanotettu henkilötodistelu otetaan muutoksenhakuvaiheessa tarvittaessa vastaan lähtökohtaisesti kuva- ja äänitallenteelta. Vastaavat tavoitteet ja niihin liittyvät näkökohdat soveltuvat henkilötodistelun vastaanottamiseen haettaessa muutosta myös markkinaoikeuden riita-asiaassa antamaan ratkaisuun. Ääni- ja kuvatallenteen tekemistä vastaan puhuu kuitenkin se, että vain vähäinen osa markkinaoikeudessa käsiteltävistä riita-asioista päättyy korkeimman oikeuden käsittelyyn. Kuva- ja äänitallennetta ei siten tosiasiaassa hyödynnettäisi muutoksenhaussa kuin vähäisessä määrin.

Oikeusneuvos Juha Häyhä

Kansliapäällikkö Wilhelm Norrman

Esittely täysistunnossa 17.2.2021

Läsnä: Oikeusneuvokset Häyhä, Jokela, Sippo, Koponen, Kantor, Littunen, Hirvelä, Uusitalo, Engstrand, Ilveskero, Mäkelä, Välimaa, Tammi-Salminen, Tapani, Ojala ja Guimaraes-Purokoski.

Norrman Wilhelm
Korkein oikeus